

K odkazu Petera J. Reynoldse

(...místo polemiky)

Radomír Tichý Univerzita Hradec Králové

V roce 1990 byl projekt Butser Ancient Farm z organizačních důvodů (viz stať J. K. Dvořákové v tomto čísle) přemístěn na jinou lokalitu. Ti, kdo vědí, co tato skutečnost představuje, musí vyslovit uznání, že se vše podařilo vrátit do původní podoby. Datum se velmi symbolicky vztahuje k našim (českým a moravským) podmínkám a nabízí se otázka, co dokázala naše experimentální archeologie za srovnatelné období zrealizovat. Při této bilanci se můžeme současně snažit pátrat i po vlivu britské (především butserhillské P. J. Reynoldse) experimentální archeologie na tu naší.

Na počátku naší pomyslné cesty můžeme hypoteticky předpokládat, že v našich podmínkách vznikl (typický?) vlastní český přístup. Představoval ho projekt výstavby obydlí z různých etap pravěku postavených podle archeologického výzkumu I. Pleinerové v Březně u Loun, později logicky doplňovaný i obývacími experimenty. Nešlo tedy o monotematický projekt po vzoru prvních a dnes již tradičních muzeí ve volné přírodě jako je např. dánské Lejre nebo právě Butser Hill. Brzy po roce 1990 však tento projekt badatelsky skončil. V pravém slova smyslu se tak stal skan-

zenem (*Štauber 2000*). Šlo tedy o specifickou cestu. V podobném čase skončily i významné, ale izolované pokusy dalších badatelů - archeologů (Radomir Pleiner, Magdalena Beranová, Jaroslav Malina, Eliška Kazdová, Jaromír Kovárník, Milan Lička), kteří uzavřeli první vážnou etapu experimentu v naší archeologii. Následovaly ojedinělé pokusy (Eva Černá, Jitka Dvorská) pokračující do současnosti. Specifickým případem bylo natáčení filmů režiséra J. Hanzlíčka, které vyvolaly sérii pokusů z období mladého paleolitu konzultovaných s J. Svobodou. Tíha experimentování se však přenesla na neprofesní skupiny, které dosáhly rovněž značných úspěchů, jejich poznatky však zůstaly (a neríkám že jejich vinou) odděleny od sdělovacích mechanismů běžných pro archeologii (opět s výjimkami). Reynoldsova myšlenka středisek experimentální archeologie jakoby zůstala zapomenuta...

Ne však natrvalo. A v tom je potřeba poprvé zdůraznit (také) jeho vliv. Butser Hill zkrátka zůstal vzorem monotematického projektu jako řešení široce pojatého experimentování spojeného s po-

pularizací výsledků archeologie veřejnosti. V polovině 90. let minulého století se začala formovat dvě střediska experimentální archeologie důsledně postupující metodou původních technologií - středověký skanzen v Uhřínově pod Deštnou a pravěká osada ve Věstarech. (Snad mi ostatní kolegové prominou, že neuvádím další projekty, které prozatím nebyly zrealizovány v úplnosti). Současně se do dalšího experimentování výrazně zapojil i dětský archeologický skanzen v Kosmonosích a proběhla série „vodních“ pokusů s dlabanými čluny vrcholící expedicemi Monoxylon (*Tichý 1999, 2000a, b, c, 2001 a, b*). Myšlenka vazby experimentování ke konkrétní stálé lokalitě se znovu vynořila. Protože určitá diskuse proběhla i v teoretické oblasti, chci jejich dosah v následujícím textu porovnat s myšlenkami P. J. Reynoldse (*2001*) a na příkladu pojetí experimentu v Centru experimentální archeologie ve Věstarech (CEA), jehož hodnocení a perspektivy mi přísluší.

První zásada, na kterou bych rád upozornil, je komplexnost pojetí experimentu⁽¹⁾ v CEA. Mám tím na mysli

⁽¹⁾ Za samozřejmou považuji podmínku použití jen původních technologií, materiálů a tvarů replik. V tomto ohledu samozřejmě souhlasím s P. J. Reynoldsem (*2001, 158*) až na drobnost - u komerčních středisek je možné dosáhnout stejného cíle možná při odlišné organizaci práce a za stejné peníze, rozhodně však ne ve stejném čase. Jako příklad, CEA bylo budováno od roku 1996 než sem první návštěvníci zkušebně vstoupili v roce 2000. Výstavba dodnes pokračuje. Takové tempo je samozřejmě pro investory komerčních podniků nepřijatelné. Nehledě na to, že v důsledku představuje opět zvyšující se náklady (mzdy pracovníků - experimentátorů).

Záznam pokusů v CEA je veden v rozsahu celé stavby konstrukce replikami nástrojů. V tomto postupu sledávám vliv postprocesuálního myšlení, které se nesmíruje s hledáním obecných zásad. Konkrétně, v experimentální archeologii nelze tří kůly osekát replikami nástrojů a průměrný výsledek připadající na jeden kůl vynásobit počtem kůlů v konstrukci stavby. Do opracování následujících kůlů totiž vstupují další faktory jako je únava experimentátora, získané zkušenosti, rozdílná kvalita materiálu, atd. V českých podmínkách byl komplexní přístup uplatněn v CEA a Villa Nova Uhřínov. Odlišnost obou pojetí se odrazila i teoretických přístupech. Ty původní se snaží hledat obecné zákonitosti experimentu (*Popelka 2000*), kdežto komplexní přístup (*Reynolds 2001, 156*) si všímá spíše typů pokusů, v nichž se metodologie a zásady správného postupu mohou lišit. Za nejprogressivnější lze podle mého názoru považovat co nejširší snahu aplikací experimentů (v CEA je to konstrukce, proces a funkce, simulace, eventuality) i mimo ořepaná témata (pečení placek, tkání, keramika) a posuzovat typy těchto pokusů jako to učinil P. J. Reynolds (*2001, 164* - „žádná z kategorií nevylučuje žádnou z dalších“). Věřím, že rozum odborníka - archeologa dokáže odlišit použitelná a nepoužitelná fakta. Domnívám se, že toto stanovisko odpovídá Reynoldsovu názoru, že „experiment není výuka dobře pochopených technologií a ty zkušenosti, které neposunují naše znalosti vpřed“ (*Reynolds 2001, 153*).

ony řetězce, na něž už před lety upozornil jeden z vedoucích pražského oddílu experimentální archeologie „Mamuti“ ing. Ladislav Tintěra. Takové činnosti se na první pohled mohou jevit jako pouhé získávání zkušeností. Z. Smetánka (2000) pro ně nově zavedl pojem experience nebo M. Popelka hovoří o replikacích⁽²⁾. Komplexnost znamená značnou provázanost jednotlivých pokusů. Přestože by se našla jistě řada i dalších příkladů, chci tyto návaznosti ukázat na přístupu v CEA. Zde se na první pohled mnohé činnosti mohou zdát jako pouhé získávání zkušeností. Příkladem jsou rozsáhlé stavební pokusy provozované pouze replikami odpovídajících nástrojů (sekery, rýcí hole, dřevěné motyky), při kterých je měřen nejen čas, ale vybraně dokonce i fyzický výkon. Zatímco výsledky stavebních pokusů mohly být již publikovány (Tichý a kol. 2001c), nelze zatím činit závěry o použití rozsáhlé škály seker počínaje kamennými broušenými přes měděné a bronzové a konče železnými. Jejich způsoby upevnění k topůrku, možnosti pracovního výkonu a využitelnosti totiž podléhají dlouhodobému získání zkušeností. Naproti tomu pokusy s výrobou keramiky v různých typech vypalovacích zařízení se v mnohých případech (Tichý - Tintěra 2001) jeví po několika pokusech jako v zásadě vyřešené (třebaže revizi výsledků ani tak nelze s po-

stupujícím poznáním vyloučit). To však zdaleka neplatí pro další využití zhotovených nádob a jejich archeologizaci. Zachycení tohoto procesu je zatím velmi náročné. V ideálním případě je totiž možné sledovat jediné archeologizaci keramických střepů vyrobených z keramické hmoty odpovídající pravěkým originálům. A jejich dostatečné množství je opět náročné na zkušenosti a čas. Shrneme-li dosavadní sdělení, je v CEA využíván řetězec: výroba nástrojů - použití stavebních nástrojů - stavba objektů - funkce objektů (obývání, výpaly, tavba) - archeologizace nástrojů v objektech a mimo ně. I z tohoto výčtu je však zřejmé, že takový řetězec není úplný. Chybí především pokusy se zajištěním výživy (rostlinná, živočišná), což bylo silnou stránkou například právě v projektu v Butser Hill. Tato oblast je však obtížně realizovatelná i v dalších dobře vedených projektech (Piskačová 2000).

Na tomto místě chci především upozornit na to, že je zřejmě velmi obtížné předběžně hodnotit konkrétní využití experimentu v daném projektu bez prezentace jeho výsledků, ale i bez vyčkání na jeho výsledky. Troufám si vyřknout hodnocení, že stále ještě hledáme formy pro zachycení výsledků experimentální archeologie. Jako překonané se zdají být (hojně se objevující) pouhé slovní popisy bez nákrešů, fotografií a tabulek se zapsanými údaji a podmínkami⁽³⁾. Zále-

⁽²⁾ Oba pojmy mají pro experimentální archeologii zásadní význam jako fáze „průpravy“ a získávání zkušeností. Byli bychom nešetrní, pokud bychom náhodnému nepoučenému návštěvníkovi střediska experimentální archeologie k jeho prvotnímu získání zkušenosti při dělení dřeva zapůjčili repliku únětické sekery. S 90% jistotou se totiž dá předpokládat, že by zlomil násadu v místě upevnění sekery. Pro poznání by to bylo málo. Osobně se přikláním k možnosti, kdy návštěvník sleduje práci experimentátora nebo pracuje pod jeho dohledem. Pro komerční využití je však toto (jediné) vyhovující řešení nepřijatelné. Nevlastní totiž ani experimentátory ani repliky nástrojů.

Osobně jsem pro užití pojmu „inspirace pravěkem“ tam, kde podmínky odpovídajících materiálů a technologií a tvarů replik nejsou splněny. Ve fázi „replikace“ nebo „experience“ totiž jejich provozovatele (nejsou to vědečtí experimentátoři) nemůžeme podceňovat v tom, že k vědeckým pokusům v budoucnu nedojdou.

ží také na citu badatele, kdy je daný projekt schopen publikace, což se může lišit případ od případu. Značnou roli proto sehrávají dobře zveřejněné pokusy, které fungují jako srovnání pro příští prezentace nových výsledků, ale především pro srovnání (V CEA viz stavba studny nebo stavba domu).

Musíme však také získat odvahu přiznat si, že dva obdobně vedené pokusy nemusí dojít ke srovnatelným výsledkům. V případě CEA si za náročně pojaté projekty dovolím označit pokusy s námořní plavbou dlabaných člunů, důslednou stavbou objektů pomocí replik nástrojů a z toho vyplývající zjištění časové⁽⁴⁾ a výkonnostní údaje. Mnohé pokusy tak v podstatě ztrácejí svojí podstatnou základní vlastnost, a to je opakovatelnost (*Popelka 2000, Reynolds 2001, 164*). Nebo je právě vy hodláte provést? Ačkoli právě P. J. Reynolds (*2001*) parametry čas a výkonnost považuje za krajně problematické, je nepochybné, že rozdíly mezi fyzicky zdatnými, zkušenými, zručnými a těmi opačnými experimentátory tu budou. A nedojdeme-li k přesným, pak alespoň ke srovnatelným výsledkům s dávnou realitou života člověka. Jde jistě o onen

interval⁽⁵⁾ výkonu, který se musel nutně objevovat i v činnostech prehistorického člověka. Byl každý stejně fyzicky zdatný (nebo strádal?), zkušený (nebo ke zkušenosti musel dojít?) a zručný? Co o tom víme? Je lepší se od těchto témat v praxi distancovat a ponechávat je racionální úvaze moderního badatele (většinou intelektuála?)? V CEA je cílem na prvním místě pokud možno věrná konstrukce objektu nebo replika artefaktu. Není tedy na prvním místě sledována výkonnost experimentátora (*Reynolds 2001, 156*). Souhlasím, že záznam pocitů je bezvýznamný, ovšem např. vliv repliky na lidský organismus shodný s dávnou anatomií člověka je na moderním člověku nezávislým pokusem.

K nepříjemným neznámým patří také jako významná proměnná i vliv klimatických podmínek na průběh pokusu⁽⁶⁾. Dané podmínky převážně závisí na časových možnostech moderního experimentátora. V CEA⁽⁷⁾ jsme se naučili pracovat v průběhu celého roku, kdy je třeba klást si otázku: podstoupil by běžně tyto podmínky (z energetických a dalších důvodů) prehistorický člověk? Naučili jsme se vysledovat

⁽³⁾ Tato snaha odpovídá Reynoldsovu (*2001, 155*) nároku, že výsledky experimentální archeologie musí být zpracovatelné statisticky. Domnívám se, že jde o jev souběžný se snahou artefaktuální archeologie kvantifikovat nálezy. Fotografické zachycení pokusů pak dává rychlou představu o úrovni zveřejněného pokusu.

⁽⁴⁾ Podle Reynoldse (*2001, 156*) je zaznamenání doby pokusů bezcenné. Odhlédneme-li od skutečnosti, že tento parametr se v naší experimentální archeologii konstrukcí objektů (např. Březno u Loun) stal hlavním cílem pokusů, je třeba připustit, že výsledek pokusu nemusí (podle Reynoldse), ale může mít něco společného s realitou minulosti.

⁽⁵⁾ Tento pojem má bezpochyb souvislost s Reynoldsovým (*2001, 155*) názorem, že experimentální archeologie je spíše možností než faktem.

⁽⁶⁾ Počasí se tak stává významnou proměnnou nejen pro zemědělství, jak Reynolds (*2001, 162*) uvádí.

⁽⁷⁾ Lokalita je často vystavena silným západním a východním větrům, které zkracují životnost některých staveb a znesnadňují práci experimentátorů. Blízké okolí přitom bylo hustě osídleno po celý pravěk počínaje paleolitem. Významnou roli musel sehrát (námi nepoznaný) stupeň odlesnění. Dnes je v širokém okolí zemědělsky obdělávaná kulturní krajina odpovídající téměř úplnému odlesnění v nejbližším okolí střediska.

podmínky nejvhodnější k těžbě rákosu, kopání jam a zahlobených objektů. Při sněžení jsme se pokoušeli vypalovat keramické nádoby. Můžeme vyloučit, že podobná nutnost nenastala i v pravěku? Jako nejzásadnější příklad vzpomeňme „ledovcového muže“ Ötziho. Byl běžným vzorkem pravěké populace (*Spindler 1998*)? Pokud ano, byla by celá řada pokusů experimentální archeologie svými výsledky bezpředmětná.

I přes všechnu výše uvedenou nadutost jsme jako experimentátoři v CEA zůstali oblečení do moderních oděvů a posilování moderní stravou. Je tedy zřejmé, že hledáme odpovědi na otázky kladené moderními lidmi. Ony otázky jsou také tím podstatným, co by pokusy v experimentální archeologii mělo provázet. Přestože odpovědi leží někde na neznámém místě přesně neohrazeného intervalu situací. Je však bezesporu lepší být odkázán alespoň na ně. V porovnání s fantazií, pseudo-intuicí či racionálně zdůvodněnou logikou. Vztah k archeologickému materiálu (objekty, artefakty) vůbec hraje v experimentální archeologii podstatnou roli⁽⁸⁾. Domnívám se, že z tohoto vztahu pramení nedůvěra některých archeologů k tomuto oboru. Bohužel

platí, že ne všechny pokusy (např. obývání obytných nebo předpokládaně obytných staveb) mohou být vázány přímo na archeologické nálezy⁽⁹⁾ (mají postavení „plovoucích experimentů“). Jiné pokusy získaly „špatnou pověst“ zase pouze tím, že jsou velmi lehce opakovatelné při demonstracích veřejnosti nebo práci s mládeží (např. vaření, pečení placek, drcení obilí nebo určité fáze výroby textilu - sprádání a tkání, ovšem moderních materiálů). Stejně tak je třeba brát v úvahu určitou odlišnost mezi pokusy charakteru „společenskovědního“ (komplexního) a „přírodovědného“ (izolované, laboratorní, exaktní pokusy).⁽¹⁰⁾

Výše uvedené je řečeno ústy těch, kteří se zabývají praxí experimentální archeologie. Je však nutné uznat i ryze teoretické přístupy k této problematice. „Rozšířená znalost minulého života vyžaduje, aby (experimentální - pozn. autora) archeologové nejen kopírovali minulé artefakty, ale aby rovněž pochopili společenské chování minulých lidí, které tyto artefakty doprovázely, a byli také schopni přemýšlet jako minulí lidé“ (*Neustupný 2000, 322*). Pravdou je, že takové teze pokračují Reynoldsovy (*155-156*) snahy

⁽⁸⁾ Reynolds (*2001, 155, 156*) dokonce soudí, že naše interpretace archeologického materiálu bez jejich podrobení experimentu jsou pouze hypotézami, protože nejde o jejich úplné pochopení. Jak asi tato teze („experiment je pojistka proti nesmyslu“) zní našim archeologům? Na druhé straně je třeba přiznat, že ne každý archeologický materiál je schopný experimentálního porovnávání. Záleží na kladených otázkách. I tak jde o konflikt „racionality“ a „empirie“.

⁽⁹⁾ Takové pokusy odpovídají Reynoldsově kategorii ověřování eventuality (*Reynolds 2001, 162- 63*), důležitá je volba množství proměnných. V CEA tomu odpovídá např. zmíněný rozsáhlý pokus s použitím více než dvaceti typů pravěkých seker, jejichž užívání nutně musí probíhat po několik let.

⁽¹⁰⁾ Zatímco Z. Smetánka (*2000, 2-3*) vidí řešení hlavně v přírodovědných pokusech bez účasti experimentátora, uvádí historik D. Třeštlík (*2001, 358*), že „dnes už ani přírodovědci nepochybují o tom, že pozorovatel je obsažen v objektu svého pozorování...“.

⁽¹¹⁾ V poslední době byl v naší teoreticky laděné literatuře (*Smetánka 2000, Popelka 2000*) častěji z britských metodologů experimentální archeologie uváděn J. Coles. Jeho názory je možno nověji (*Coles 1997*) porovnat.

eliminovat lidský faktor v pokusu a odmítnout snahy zjišťovat dávnou motivaci nebo emoce. Ten totiž uvádí (Reynolds 2001, 159), že lidský výkon závisí na motivaci a dovednosti s nástrojem. Ano, ty jsou zajisté odlišné od motivace a dovednosti mnohých moderních lidí, ale můžeme vyloučit, že se k nim není možno přiblížit v ortodoxně řízených pokusech nebo predikci sídelních areálů?

Experimentální archeologie je stejně jako ostatní obory lidské činnosti závislá na osobnosti člověka. Její podobu neovlivnil P. J. Reynolds (až na zavedení pojmu „konstrukce“ - Reynolds 2001, 158) až zveřejněním české verze své upravované stati (2001), ale především už tím, že se informace o projektu v Butser Hill dostala již dříve do našeho vědomí (a podvědomí). I přes všechna (zde uvedená) teoretická⁽¹⁾ i praktická specifikata české experimentální archeologie se tak jeho myšlenky znovu objevují ve své ortodoxní podobě.

Literatura

- COLES, J. 1997: Experimental Archaeology, In: Brzeziński, W. - Piotrowski, W. (eds.): Proceedings of the first International Symposium on Wood Tar and Pitch. Warszawa, 308-312
- NEUSTUPNÝ, E. 2000: Predikce areálů archeologického zájmu, Památky archeologické - Supplementum 13, 322-323
- PISKAČOVÁ, I. 2000: Zemědělský projekt Villa Nova Uhřetov, Rekonstrukce a experiment v archeologii, 1, 181-184
- POPELKA 2000: Několik poznámek k experimentální archeologii, Rekonstrukce a experiment v archeologii, 1, 207 - 211
- REYNOLDS, P. J. 2001: Povaha experimentu v archeologii, Rekonstrukce a experiment v archeologii 2, 153 - 164
- SMETÁNKA, Z. 2000: Archeologie a experiment, Dějiny a současnost, 4, 2-5
- SPINDLER, K. 1998: Muž z ledovce. Praha
- ŠTAUBER, B. 2000: Archeologický skanzen Březno a jeho muzejní využití, Rekonstrukce a experiment v archeologii 1, 149 - 150
- TICHÝ, R. 1994: Monoxlyly opět na Orlici, Orlické hory a Podorlicko, sv. 7, 203-205
- TICHÝ, R. 1999: Monoxylon II. Plavba po 8000 letech. Hronov, 167 s.
- TICHÝ, R. 2000a: L'Expédition Monoxylon. Une pirogue monoxyle en Méditerranée occidentale („D' une rive à l' autre en préhistoire“, Nice). Hronov, 24 s.
- TICHÝ, R. 2000b: Expedice Monoxylon II. Dlabaný člun v neolitu západního Středomoří, Rekonstrukce a experiment v archeologii, 1, 37-70
- TICHÝ, R. 2000c: Námořní plavba v raném neolitu. Příspěvek experimentální archeologie k počátkům neolitizace Středomoří, Archeologické rozhledy 52, 234-260
- TICHÝ, R. 2001a: Expedice Monoxylon. Pocházíme z mladší doby kamenné. Hradec Králové, 222 s.
- TICHÝ, R. 2001b: Expedice Monoxylon I. Dlabaný člun v Egejském moři, Rekonstrukce a experiment v archeologii, 2, 21-44
- TICHÝ, R. a kol. 2001c: Příspěvek k poznání stavby pravěkého domu kůlové konstrukce, Rekonstrukce a experiment v archeologii, 2, 45-74
- TICHÝ, R. - TINTĚRA, L. 2001: Výpal keramiky v jámě (zahlobeném ohništi), Rekonstrukce a experiment v archeologii, 2, 114-120
- TŘEŠTÍK, D. 2001: K poměru archeologie a historie, Archeologické rozhledy, 53, 357-361

Summary

To the legacy of Peter J. Reynolds (... instead of a discussion)

The author looked for the influence of British (and especially of Butser Hill) experimental archaeology in Czech conditions. The Czech archaeology has created its own way. It is represented by a project of dwellings from various prehistoric eras built according to finds of archaeological research carried out by I. Pleinerová in Březno near Louny. The project was later complemented with living experiments. Soon after 1990 this project finished. It has become an open-air museum in the literary sense (Štauber 2000). At about the same time other important but independent experiments of other Czech researchers (Radomír Pleiner, Magdalena Beranová, Jaroslav Malina, Eliška Kazdová, Jaromír Kovárník,

Milan Lička) also finished. That was the end of the first stage of experiments in Czech archaeology. They were followed by single experiments (Eva Černá, Jitka Dvorská) which still continue. The baton of experimenting has been picked up by nonprofessional groups. They have also gained successes. Unfortunately, their results often stayed (not by their fault) off the archaeological communication networks. The idea of centers of experimental archaeology has not been forgotten. For this it is necessary to stress the influence of Peter Reynolds. Butser Hill has become a model of a monothematic project as a solution of widely comprehended experiments complemented by educational activities. In the mid 1990's two centers of experimental archaeology began to form. Both of them consistently use original technologies. They are the mediaeval open-air museum in Uhřetín pod Deštnou and the prehistoric settlement in Věstary (I haven't mentioned projects which are not yet fully realized). At the same time the children's archaeological open-air museum in Kosmonosy started to participate in experiments and there was a series of experiments with log-boats culminating in the Monoxylon Expeditions (Tichý 1999, 2000 a, b, c, 2001 a, b).

The author compares the ideas of Peter Reynolds (2001) with the approach to experiment in the Center of Experimental Archaeology in Věstary (CEA).

1. Complexity - major interconnection between single experiments although some activities might be seen as only gaining of experience. For example building done with replica tools (axes, digging sticks, wooden hoes) when we measured time and in some cases physical performance. In CEA there a chain is used: making of tools - use - building of structures - function of structures (living, firing, melting) - archaeologization of tools inside and outside structures. But even from this account it is possible to see that such chain is not complete.

2. Presentation of results - in experimental archaeology we still look for forms of recording the results. Commonly used verbal descriptions without sketches, photos and charts seem to be outdated. It also depends on the experimenter when the project is ready to be published. Well published experiments play an important role as they serve as an example for the future presentations.

3. Time and performance data - P.J. Reynolds (2001) considers time and performance as problematic parameters, there is no doubt that there will be differences between able experienced experimenters and the others. But although we can't get exact results we can reach intervals comparable with the ancient reality of life. Surely there were also differences in the performances of prehistoric people. Not everybody had the same physical condition, experience or ability.

Is it better to distance ourselves from these topics and leave them to theoretical speculations?

4. The influence of climatic conditions belongs among the important variables among the unpleasant unknowns. Currently the conditions usually depend on the time available to the experimenter. It is necessary to ask repeatedly the question: would prehistoric people have worked in such conditions (from energetic or other reasons)? In CEA we've learned to work throughout the year. We've learned to observe the right conditions for cutting reeds, digging pits and other sunken features. We tried to fire pottery while snowing. Can we honestly exclude that such necessity did not happen in prehistory? We should remind ourselves about the Iceman Ötzi. Was he a common example of the prehistoric population (Spindler 1998)? The answer could render a number of modern experiments useless.

5. Questions are fundamental aspect of experimental archaeology. Although the answers lie within an interval of situations. It is still better than to relay on fantasy, intuition or theoretical speculation.

6. Relations towards archaeological material (structures, artefacts) play a fundamental role in experimental archaeology. The disrespect of some archaeologist towards experimental archaeology is a result of not respecting this relationship by some experimenters. Unfortunately, not all experiments (for example living in dwellings) can be connected straight to archaeological finds ("floating experiments"). Other experiments have got bad reputations because they are easy to repeat and are often used in demonstrations and in working with children (cooking, grinding corn, spinning and weaving of modern materials). It is also necessary to consider the differences between complex "humanity" experiments and isolated, laboratory, exact scientific tests.

In Czech archaeology there has also appeared a purely theoretical approach. "Extended knowledge of past lives demands, that (experimental archaeologists - note of the author) should not only copy past artefacts but also understand the social behaviour of the ancient peoples, who were accompanied by those artefacts, and they should also be able to think as ancient people" (Neustupný 2000, 322). Such ideas exceed Reynolds' (2001, 155-156) endeavours to eliminate the human factors in the experiments and reject attempts to look for past motivations or emotions. On the other hand, ideas assessing the role of experience in experimental archaeology (Smetánka 2000, Popelka 2000) are very close to Reynolds' approach.

P.J. Reynolds has influenced Czech archaeology by introducing the term construction (Reynolds 2001, 158). But he has mostly influenced us through his project at Butser Hill.